

PALEMONO LEGENDA: ISTORIOGRAFINĖS TEKSTO IŠTAKOS

ELIGIJUS RAILA

Palemono prologas

Visi ligšioliniai autoriai, tyrinėję Palemono legendą, pabrėždavo politines, socialines ir netgi ekonomines legendos sukūrimo aplinkybes. Kitaip tariant, visi uolūs tyrinėtojai kalbėjo apie legendą, tačiau niekas nebandė kalbėti iš pačios legendos. Taigi jau iškyla teksto aiškinimo problema. Sakydamas, jog šią legendą sukūrė gyvas pasaulio liudininkas, konkretus autorius, kuris gyveno, rašė, mylėjo ir mirė, teigiu tezę, jog legenda buvo kuriama pasitelkus į pagalbą neginčijamą autoritetą. Vadinasi, siūlau biblinę legendos aiškinimo paradigmą. Ši mintis kilo dėl paprasčiausio atsitiktinumo. M. Jučas, remdamasis T. Sušickiu, teigė, jog nuo Palemono iki Gedimino nurodyta 14 kartų.¹ Tačiau tai niekas kita, kaip biblinio laiko motyvas. Juk Evangelijoje pagal Matą pasakyta: nuo Abraomo iki Dovydo iš viso keturiolika kartų, nuo Dovydo iki ištrėmimo į Babiloną – keturiolika kartų, nuo ištrėmimo į Babiloną iki Kristaus – keturiolika kartų.

Derėtų kalbėti apie mąstymo archetipus. Nojaus arka – tai pasaulinio tvano momentas. Nojus išsigelbėjo su savo trimis sūnumis – Semu, Chamu ir Jafetu – ir apgyvendino atnaujintą žemę. Jie tapo žmonijos protėviais po tvano atsigavusioje žemėje. Palemonas taip pat atkeliavo vandeniui, tik, skirtingai nei Nojus, į laivą pasiima ne paukščius ir žvėris, bet 500 garsių bajorų. Lietuva tampa atnaujinta žeme, o Palemonas ir jo sūnūs – Lietuvos bajorų protėviais. Taip legitimuojama kilmingųjų luomo genealogija. „Dievas laimino Nojų ir jo sūnus ir jiems tarė: „Veiskitės ir dauginkitės ir pripildykite žemę“ (Pr. 9, 1). Taip „veisėsi“ ir Palemono giminė: „Prie šitų upių – prie Dubysos, prie Nemuno ir prie Jūros – apsigyveno ir ėmė daugintis“². Senieji bajorų protėviai užpildė Lietuvos žemę.

Legendos autoriui Nemunas tapo Jordano, didžiausios Palestinos upės, prototipu. Nemuno bangas skrodžiantis Palemono laivas – tai kelionės simbolis, perėjimas per gyvenimą ir per mirtį³. Nojus išsigelbsti nuo pasaulio tvano, o Palemonas – nuo tokio pat žiauraus ir negailes-

tingo Nerono „tvano“. Tai – aiški aliuzija į pirmuosius nuolatinius sisteminčius krikščionių persekiojimus spalvingos Nerono epochos laikais.

Skaičiai

Legendos tekste iškylantys skaičiai yra taip pat nušviesti krikščioniškos simbolių šviesos: 500 bajorų, t. y. $5 \times 100 = 500$. Skaičius 5 – tai vyriškojo trejeto ir moteriškojo dvejeto sąjunga. 5 – tai meilės ir santuokos skaičius.⁴ 100 – tai didelis apvalus skaičius, reiškiantis „pripildymą“ ar net „išsipildymą“.⁵ Taigi 500 – tai daug vyrų ir daug moterų, taigi – daug santuokų, o kartu ir daug palikonių. Tai minėtas veisimosi ir dauginimosi motyvas.

Visi su Palemonu atvykę bajorai buvo iš 4 giminių. Krikščioniškoje skaičių simbolikoje „4“ – tai nuoroda į Dievo sukurtą pasaulį.⁶ Šis skaičius simbolizuoja visa, kas medžiagiška ir žemiška. Žemė turi keturias pasaulio šalis. Rojuje prasidėjusi upė taip pat dalijasi į keturias sroves. Keturios giminės, lydėjusios Palemoną, suteikia visuotinumą ir universalumą. Taip atvykėlių srautas, suskilęs į keturias garbingas gimines, pripildė naująjį krantą.

Palemonas ir jo palydovai aptiko 12-a Nemuno atšakų. Jau Tertulijanas III a. po Kristaus šiuo skaičiumi nutiesė lieptą tarp Senojo ir Naujojo Testamentų. Garbusis Bažnyčios tėvas klausė: „Kodėl Jis pašaukė 12 apaštalų, o ne kitokių skaičių? Šio skaičiaus pavyzdį man pateikia Dievas: 12-a Elimo šaltinių, 12-a akmenų iš Jordano upės“.⁷ Kelionės per dykumą metu žmonės atranda 12-a vandens šaltinių. Taip akylusis Palemonas atranda 12-a Nemuno atšakų, kurių viena vadinasi Gilija (o gal Gilioji?). Tiesa, primintinas Palestinos vietovardis. Tai – Gilead (hebr. gil'ad), žemė už Jordano tarp Arnono ir Jarmuko upių⁸. Ar išmoningasis autorius neperkėlė kalnuotojo Palestinos reljefo į žaliuojantį Lietuvos peizažą?

Vardai

Legenda mini keturių giminių atstovus: Dausprungą iš Kentaurų giminės, Prosperą Cezarinį iš Stulpų (Kolumny; Colonna), Julijoną iš Ursinų ir Hektorą iš Rožės giminės. Kur juos galėtumėme rasti? Manysčiau, jog vertėtų atkreipti dėmesį į Bazelio-Feraros-Florencijos-Romos bažnytinį susirinkimą. Jis prasidėjo Bazelyje 1431 m. vasario 1 d. ir baigėsi Romoje 1445 m. Vyko su pertraukomis ir buvo labai reikšmingas Bažnyčios gyvenime. Jo metu 1439 m. liepos 6 d. buvo parašyta Florencijos unija – aktas, kuriuo suvienijo Romos katalikų bažnyčią ir graikų pravoslavų bei Rytų bažnyčias.

Bazelio bažnytinis susirinkimas savo darbą pradėjo, vadovaujamas kardinolo Giuliano Cesarinio, popiežiaus Eugenijaus IV legato.

Derėtų labiau aptarti minėtojo kardinolo asmenybę. Giuliano Cesarini gimė 1398 m., studijavo Perudžos ir Paduvos universitetuose. Popiežius Martynas V 1426 m. jam suteikė kardinolo titulą. 1431 m. jis buvo legatu Nūrnberge ir organizavo kryžiaus žygį prieš husitus. Kardinolas Cesarini buvo vienas aktyviausių Florencijos unijos dalyvių. Būtent jis 1439 m. liepos 6 d. Florencijos katedroje lotyniškai paskelbė bažnyčias vienijančią bulę „Laetentur caeli“.⁹ Graikų kalba ją paskelbė kardinolas Bessarionas.¹⁰

Nuo 1442 m. Cesarinis buvo popiežiaus legatu Vengrijoje, kur organizavo antpuolius prieš turkus. Ir nors 1444 m. rugpjūčio 1 d. Szegeде buvo sudarytos 10 metų paliaubos su sultonu Muradu II, Cesarinis, pasikliaudamas Europos šalių kariuomenių pagalba, palenkė karalių Vladislavą Varniškį nutraukti taikos sutartį ir pradėti karą. Aistringas kardinolo veržimasis į mūšį baigėsi tragiškai. Jis žuvo kovoje su turkais¹¹. Prie Varnos galvą padėjo ir pats karalius Vladislovas.

Dar vienas įdomus šio garsaus bažnytinio susirinkimo momentas – jo metu Lenkija gavo pirmuosius kardinolus. 1441 m. antipopiežius Feliksas V kardinolų titulą suteikė Krokuvos vyskupui Z. Olešnickiui ir primui V. Kotui. Krokuvos vyskupui kardinolo kepurę atvežė tas pats Giuliano Cesarinis.¹² Tiesa, jo ryšiai su Lenkija užsimezgė kiek anksčiau. 1424 m. įvyko ketvirtosios Jogailos žmonos Sofijos karūnacija. Tarp žymių ir garbių svečių iškilmėse dalyvavo ir Cesarinis, tuo metu buvęs Camera Apostolica auditoriumi.

Greta kardinolo Cesarinio, galima rasti ir kitų žinomų vardų. Kardinolų kolegijai, be Albergatti (m. 1443) ir Cesarinio, dar priklausė Giordano Orsini (m. 1438), Prospero Colonna ir Capranica¹⁴. Taigi regime ir Prosperą, ir Orsinį (arba Ursinį), ir Colonną. Pastarąsias dvi pavardes Bychovco kronikos komentaruose pamini ir R. Jisas.¹⁵

Pradėkime nuo Prospero Colonnos. Jis mirė 1463 m. kovo 24 d. Buvo kardinolas, Kardinolų kolegijos narys, popiežiaus Martyno V (1417–31) apaštalinis kancleris. Prospero Colonna garsėjo kaip pirmųjų Italijos humanistų globėjas, turėjo sukaupęs didžiulę biblioteką. Pati Colonnos giminė buvo viena iš Romos aristokratų šakų, kildinanti save iš Tusculum kunigaikščių.¹⁶

Ką gi ženkime toliau į vešlų genealoginį atvašyną. Išnyra Giordano Orsinio asmenybė. Popiežius Bonifacas IX 1400 m. vasarį jam suteikė Neapolio arkivyskupo titulą. 1405 m. birželį jis tapo Kardinolų kolegijos nariu. 1425–26 m. Orsinis buvo pasiųstas sunkiai misijai į Bohemiją spręsti husitų klausimo¹⁷.

Taigi turime Cesarinį, Orsinį (Ursinį), Colonną (Kolumną), Julijoną (Giuliano) ir Prosperą. Kiek sunkiau rasti Hektorą.

Norėtume atkreipti dėmesį į garsųjį humanistą, vėliau tapusį popiežiumi Pijumi II, Enėją Silvijų Piccolominį. Savo jaunystę jis praleido vyskupo Dominyko Capranicos dvare (beje, Capranicą regime Kardinolų kolegijoje tarp minėtų Banyčios veikėjų). Piccolominis sparčiai kopė bažnytinės hierarchijos laiptais. Bazelio susirinkime jis buvo sekretorius ir vienas iš dvylikos susirinkimo paskirtų cenzorių, redagavo breves. Būdamas Bazelio susirinkimo liudininkas ir dalyvis, parašė „Commentarii de gestis Basiliensis Consilii“. Anot Piccolominio, susirinkimo metu kildavo toks triukšmas kaip prie Trojos sienų. O štai Arlio arkivyskupą, kardinolą Liudviką Alemaną (Ludovicus Arelatensis) autorius pavadino „Hektoru“, triuškinančiu savo priešininką „Achilą“, t. y. Palermo vyskupą¹⁸.

Be to, galima fiksuoti Piccolominio kontaktus su Zbignevu Olešnic-kiu. Tai greičiausiai įvyko apie 1443 m., kai Piccolomini kaip popiežiaus Felikso V sekretorius lankėsi Frydricho III dvare¹⁹. Ko gero, būtų galima teigti, jog į legendos tekstą bažnytinio susirinkimo dalyvių vardai pateko per Enėjo Silvijaus Piccolominio raštus. Galima ir kita versija – skambūs vardai atkeliavo iš Krokuvos kapitulos kanceliarijos.

Tačiau tai – tik propedeutinis bandymas. Tai nėra galutinis sprendimas. Aš tikiuosi, jog Palemono pėdsakai išves tyrinėtojus į atnaujintą Istorijos žemę.

Nuorodos

¹ Jučas M. Lietuvos metraščiai. V., 1968. P. 62.

² Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. V., 1971. P. 43.

³ Dizionario delle immagini e dei simboli biblici di Manfred Lurker. Milano, 1990. P. 130.

⁴ Endres C. F., Schimmel A. Das Mysterium der Zahle. Zahlensymbolik im Kulturvergleich. Munchen, 1990. S. 120.

⁵ Ten pat. P. 285.

⁶ Ten pat. P. 104.

⁷ Ten pat. P. 210.

⁸ Das grosse Bibellexikon. Band. I: Aaron-Gütergemeinschaft. Wuppertal-Giessen, 1990. S. 466.

⁹ Encyklopedia katolicka. Tom III. Cenzor – Dobszewicz. Liublin, 1979. S. 25.

¹⁰ Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsmann. Funde und Forschungen von Ludwig Mohler. 1. Band. Darstellung. Paderborn, MCMXXIII. S. 176.

- ¹¹ Encyklopedia katolicka. Tom III. S. 26.
- ¹² Zbigniew Oleśnicki, przez autora dzieła „Piotr Skarga i jego wiek“. Tom II. Kraków, 1854. S. 151.
- ¹³ Zbigniew Oleśnicki, przez autora dzieła „Piotr Skarga i jego wiek“. Tom I. Kraków, 1853. S. 263.
- ¹⁴ Geschichte der Päpste im Zeitalter der Renaissance bis zur Wahl Pius II. Ludwig Freiherrn von Pastor. 1. Freiburg im Breisgau, 1931. S. 613.
- ¹⁵ Lietuvos metraštis. P. 194.
- ¹⁶ Encyklopedia katolicka. Tom III.S. 549.
- ¹⁷ The Catholic Encyclopedia. Volume XI. New York, 1913. P. 326–327.
- ¹⁸ Zbigniew Oleśnicki, przez autora dzieła „Piotr Skarga i jego wiek“. Tom II. S. 99.
- ¹⁹ Ten pat. P. 159.

DIE SAGE VON PALEMONAS: HISTORIOGRAPHISCHE HERKUNFT DES TEXTES

ELIGIJUS RAILA

Z u s a m m e n f a s s u n g

Alle Autoren, die bis heute über die Sage von Palemonas schrieben, betonten politische, ideologische und sogar sozialökonomische Bedingungen der Herkunft dieser Sage. Man sprach über diese Sage, aber nicht aus dieser Sage selbst. Daraus entsteht das Problem der Erklärung des Textes. Man muß die Aufmerksamkeit der Typologie des Denkens schenken. Die Ereignisse, die Fabula der Sage aufbauen, sind wohl reliefische Widerspiegelung der schon davon gewesenen Ereignisse. Also, laut dem Obengesagten, sind die erwähnten Ereignisse schon einmal vorgekommen. Die Prototypen der Sage finden wir schon im Text des Alten Testaments. Die litauischen Adligen bekamen dadurch byblich legitimierte Genealogie, die ihnen den autentischen und außerordentlichen Status garantierte.